

CIRCA TURRIM TRAIECTENSEM II

Naar aanleiding van de reactie van prof. dr. Aart Mekking¹ op mijn artikel 'Circa turrim Traiectensem' in dit maandblad² zou ik het volgende willen opmerken.

1. De beginzin van de oorkonde van 26 juli 1320, waarvan Aart Mekking een gedeeltelijke vertaling geeft, luidt:

*Nos Fredericus, Dei gratia episcopus Traiectensis, notum facimus universis quod pure propter Deum et ob reverentiam beati Martini, patroni nostri, necnon ad supplicationem venerabilium virorum decani et capituli ecclesie nostre Traiectensis aliorumque fidelium nostrorum, super loco turris nove, construende ad fines eiusdem ecclesie predictae, condescendimus in hunc modum quod, amoto nostro consistorio, dimittemus illum locum eiusdem consistorii inferius totum vacuum et liberum ad usus iamdictae ecclesie nostre usque ad murum aulae nostre circa finem orientalem, sicut extitit ante tempora venerabilis patris domini Guydonis, immediati predecessoris nostri, olim episcopi Traiectensis.*³

Mekking vertaalt dit met:

'Wij Frederik, bisschop van Utrecht (...) hebben op de volgende wijze beslist over de plaats ['super loco'] waarop (...) de nieuwe toren gebouwd zal worden (...).'

Mijn ingekorte vertaling luidt:

'Wij Frederik, (...) bisschop van Utrecht, maken bekend aan allen dat wij (...) op verzoek van (...) deken en kapittel van onze Utrechtse (dom)kerk en van onze andere gelovigen met betrekking tot de plaats van de nieuwe toren, (...) welwillend toestaan op deze manier dat, nadat ons consistorie is afgebroken, wij die plaats van ons zelfde consistorie later geheel leeg en vrij ten behoeve van onze reeds genoemde kerk zullen laten (...) tot aan de muur van onze zaal omstreeks het oosteinde (...).

En dat betekent heel wat anders: hier wordt niet door de bisschop beslist over de plaats van de toren, maar hij willigt het verzoek van het domkapittel in om zijn consistorie, het gerechtsgebouw van de officiaal, af te breken.

2. Ik noem de voorganger van de huidige domtoren een toren, omdat ook de Utrechtse bronnen dit doen, die nooit van een poortgebouw spreken.⁴

3. De theorie van ir. Th. Haakma Wagenaar acht ik onaannemelijk, omdat de geschreven bronnen geen aanwijzingen bevatten dat het eerder de bedoeling is geweest de nieuwe domtoren op een andere plaats neer te zetten dan de oude Sint-Maartenstoren. Haakma Wagenaar neemt dit aan op grond van bouwkundige gegevens en van een interpretatie van het schriftelijke bronnenmateriaal die door mij niet volledig wordt gedeeld. Ik ben van plan hier nog eens uitgebreid op terug te komen.

4. In mijn bovengenoemd artikel is door mij beargumenteerd waarom er zich geen bisschoppelijke zaal in de oude toren heeft bevonden. Aan twee kanten in die toren wordt namelijk de Sint-Michielskapel vermeld. Aan het noordeinde als belending van het daargelegen perceel van Oudmunster⁵ en aan het zuideinde als belending van de huiserven en plaatsen voor marktkramen langs de zuidkant van de Servetstraat. Deze perceeltjes strekten zich volgens een oorkonde van 26 oktober 1297 uit van *sunte Michielscapelle totter graft*,⁶ en niet vanaf een bisschoppelijke zaal, zoals Aart Mekking wil, tot aan de gracht.

5. Het Middellatijnse woordenboek **Mediae Latinitatis lexicon minus**, ed. J.F. Niermeyer en C. van de Kieft (Leiden 1976), geeft als betekenissen van het woord *aula*: 1. *grand'salle de château, donjon, hôtel - castle hall, donjon, mansion*; 2. *hôtel de ville - townhall*; 3. *église - church*; 4. *nef d'église - church nave*. Het woord kan dus zowel op een gebouw als op een deel daarvan duiden. De Utrechtse bronnen spreken van de *nova aula hospitii ipsius domini episcopi sita iuxta aulam hyemalem eiusdem*, 'de nieuwe zaal van het woonhuis van dezelfde heer bisschop gelegen naast zijn winterzaal' (6 mei 1318)⁷ en de *magna camera sive aula in qua dictus dominus episcopus dormire solet*, 'de grote kamer of zaal waarin de heer bisschop pleegt te slapen' (18 november 1338).⁸ Ook in de oorkonde van 26 juli 1320 maakt de bisschop onderscheid tussen zijn *domus* ('huis') en zijn *aula*. Met het woord *aula* wordt in deze bronnen dus een groot vertrek, een zaal, bedoeld.

6. Omdat de Sint-Michielskapel net als in de nieuwe domtoren ook in de oude Sint-Maartenstoren het hele bouwlichaam omvatte, bevond de *aula* van de bisschop aan de zuidzijde van de Servetstraat zich 'aan' of 'in de onmiddellijke nabijheid' van die kapel. Het doet er overigens niet toe of men *aula* hier vertaalt met 'zaal' of met 'woongebouw van een hoogwaardigheidsbekleder', zoals Aart Mekking dat wenst. Deze *aula* is identiek met *onsen sael aen sunte Michiels capelle* in de hierboven genoemde oorkonde uit 1297.

7. Om de nieuwe domtoren te kunnen bouwen, moest ten noorden van de oude toren een stukje van het daar staande huis van het kapittel van Oudmunster worden afgebroken. Over de schade die daardoor zou ontstaan, maakte het domkapittel kort na 9 mei 1320 afspraken met Oudmunster.⁹

Ten zuiden van de toren moest, zoals uit het hierboven afgedrukte citaat met vertaling blijkt, het bisschoppelijk consistorie, ten oosten van zijn zaal, worden afgebroken. Daarvoor gaf de bisschop op 26 juli 1320 toestemming. Twee dagen later beloofde het domkapittel aan de bisschop alle schade te vergoeden die daaruit zou voortkomen.¹⁰ Later, na het dichten van de bouwput, werd het consistorie nagenoeg op dezelfde plek weer opgebouwd. Ik zie niet in wat dit te maken heeft met 'wel erg veel onhandigheid van de opdrachtgevers', zoals ik die volgens Aart Mekking zou veronderstellen.

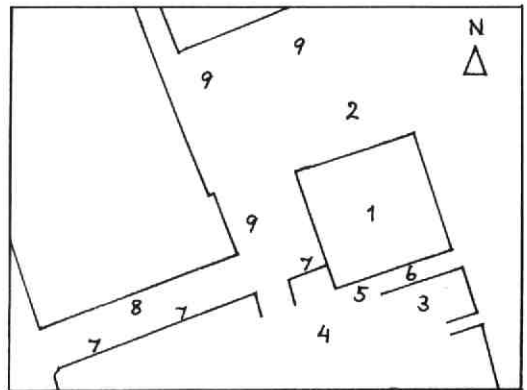
8. Opmerkingen van mijn kant, die volgens Mekking kunnen worden 'weersproken of tenminste gerelativeerd', kan ik moeilijk verdedigen als ze niet weersproken of gerelativeerd worden.

9. Ik vind het jammer dat Aart Mekking mijn argumentatie veelvuldig voorziet van diskwalificerende opmerkingen als 'on nauwkeurig', 'weinig zorgvuldig' en 'zeer slordig'. Afgezien van de vraag of ze terecht zijn - daar moet de deskundige lezer maar over oordelen -, doen ze mijns inziens afbreuk aan wat ik beschouw als een zinvolle discussie over interessante problemen uit de Utrechtse geschiedenis.

Martin de Bruijn
Stadionlaan 41, 3583 RB Utrecht

Noten

1. 'Super loco turris nove (...)', **Maandblad Oud-Utrecht**, 65 (1992), 10.
2. **Maandblad Oud-Utrecht**, 64 (1991), 45-47. Dit artikel verscheen naar aanleiding van: A.A.J. Mekking, 'Pro turri Trajectensi', in: *Annus quadriga mundi* (Zupthen 1989), 129-151, ald. 138-142.
3. RAU, Dom 404. Met dank aan drs. C.G.M. Smit voor zijn hulp bij de vertaling.
4. **Oorkondenboek van het Sticht Utrecht [OSU]**, dl. I, nr. 411 (1179 juni 27); dl. II, nrs. 502 (1240 oktober 30); 995 (1243 mei 23); RAU, Oudmunster 445-2 (1320 na mei 9).
5. **OSU**, II, nr. 973 (1241 december 19); RAU, Oudmunster 471 (1303 juli 25). Alle oorkonden uitgezonderd die van 1179, uit deze en de vorige noot zijn opgenomen in een oorkonde van 9 juni 1373 betreffende dit perceel (RAU, Oudmunster 935-1, fol. 1 en 2-2v.).
6. **OSU**, V, nr. 2849.
7. RAU, Dom 2282, fol. 44.
8. ARA 's-Gravenhage, Nassause domeinen, II, 770.
9. RAU, Oudmunster 445.
10. RAU, Bissch. 333a.

Toelichting bij de plattegrond. De lijnen geven de huidige situatie weer en de cijfers bepalen - soms bij benadering - de plek van de middeleeuwse bebouwing, zowel vóór als na de bouw van de nieuwe domtoren. 1. Dom- of Sint-Maartenstoren met Sint-Michielskapel. 2. Perceel met huis van Oudmunster. 3. Bisschoppelijk consistorie. 4. Bisschoppelijke zaal. 5. Wenteltrap. 6. Doorgang voor de bisschop langs de toren. 7. Hofsteden ende (...) craemsteden an des bisschops huus in der borch van sunte Michiels capelle totter graft. 8. Servetstraat. 9. Bisschopsweg.